

Pro své mrtvé vaříme bubajky

(napsáno pro Deník referendum)

"Jak jste slavili Vánoce v době svého dětství a jak je slavíte teď?", zeptali jsme se dvou romských mužů a tří romských žen. Růžena Ďord'ová a Josef Miker se při vzpomínkách rozpovídali, zatímco na ostatní již v předvánočním shonu nezbylo mnoho času...

Josef Miker

Josefe, blíží se Vánoce. Vzpomněl by sis, jak jsi je slavil v dětství na Slovensku?

To si moc dobře vzpomínám. Svým dětem vyprávím, jak jsme prožívali Vánoce. Nebyly tak bohaté jako jsou dneska, třeba na stromeček jsme dávali jen takový malý červený jablíčka. Drželi jsme určité tradice, na stole bylo dvanáct různých chudých jídel. Vařilo se všechno možné - takzvané bubajky, ale dneska už skoro nikdo neví, co to je. Dělal se různě s tvarohem, s máslem nebo se zelím, s mákem. Dělal se také „šlipyprašé“ - jak jsme tomu říkali, to byla taková placka, do toho se dávaly tři druhy masa, zalilo se to vajíčkem a peklo se to, bylo to moc dobrý k bramborovému salátu.

Co bylo ale hlavní, chodilo se od domu k domu a zpívali se koledy. Z kuchyně a pokoje táta odnesl všechny koberce, všechno se dalo pryč a pod stolem byla sláma, protože na slámě se narodil Ježíš. To byla taková tradice, že pod štedrovečerním stolem, kde se sedělo, musela být sláma.

Seděli jste přítom na židlích nebo na zemi?

Sedělo se u stolu na židlích, pod kterým byla sláma, ale vedle v pokoji, kde byla na zemi taky sláma, tam se sedělo na zemi. A tam vždycky staří vyprávěli. Modlili jsme se, vyprávěli si, zpívali koledy a otec a matka nám vyprávěli zážitky ze svého mládí nebo dětství.

Předával jsi svým dětem tyto tradice nebo už slavíte Vánoce jinak?

Pořád dodržuju tradici, až na tu slámu. U štedrovečerního stolu všichni stojíme, chytíme se za ruce, modlíme se všichni společně, pak si sedneme. Od stolu nikdo nevstává, dokud ten poslední nedojí. Dodržuji tradice, které mě naučil otec a předávám je svým dětem. Samozřejmě, po večeři sedíme, piju víno, vyprávím dětem zážitky z dětství, který jsem já prožil jako kluk. Jak jsme chodili zpívat koledy, romsky se tomu říká „míšovat“, jak jsme chodili vydělávat. Někdo nám dal peníze, někdo výslužku, třeba kus nějakýho dobrýho koláče nebo podobně.

Koledy jste zpívali slovensky nebo v jakém jazyce?

Zpívali jsme je samozřejmě ve slovenštině, když jsme byli u Slováků a když jsme byli u Romů, tak jsme zpívali romsky. Tam se v tomhle nedělali rozdíly. Někteří Slováci byli celkem rasisti, ale když jsme chodili zpívat koledy, tak dávali výslužku každému.

Romské koledy jsou stejné jako ty slovenské, nebo jsou tam nějaké rozdíly? O romských koledách jsme ještě neslyšel, znám jenom romské písničky.

Jsou i romské koledy, třeba Imal Avel Karačoňa - Už přicházejí Vánoce.

Kde přesně jsi bydlel? Jak jsi strávil dětství a jak to s tebou šlo dál?

Narodil jsem se v Sobrancích, v Michalovském okrese na východním Slovensku. Když mi bylo dvanáct, tak se otec kvůli práci stěhoval do severních Čech do Teplíc a my s ním. Když mi bylo 24, tak jsem se přestěhoval do Krupky, což je vzdálené 6 km od Teplíc.

Dětství jsi prožil tedy i v Čechách. Vzpomeneš jsi na to, jaký to byl rozdíl po tom přechodu? V kterém to bylo roce?

Bylo to v roce 1977 a to bylo strašné, já jsem to vůbec nechápal. Tady se nezpívaly koledy, lidi se nenavštěvovali. Nic se nevyprávělo. Bylo to úplně jiné. Ale my pořád dodržujeme svoje Vánoce. Ale opravdu, nechodí se zpívat koledy, lidi nevychází ven, je úplně smutno.

Co myslíš, od té doby, co jsi se přistěhoval do Čech, se to zlepšilo, zůstalo to stejné nebo se to ještě zhoršilo?

Myslím, že se to ještě mnohem zhoršilo. Ty tradice už se vůbec nedodržují. A když chcete někomu zazpívat koledu, tak vás vyženou od baráku.

Měli jste dárky, když jsi byl malý?

Dárky byly, většinou nám táta něco vyřezal nebo máma upletla nějaký svetr, ušila košili či jiné potřebné věci. Ale že by se dávaly nějaké honosné věci pod stromeček nebo peníze, to si nepamatuju. Ale když mi bylo asi deset let, tak jsem dostal úplně novou hokejku, která tehdy stála 16 korun.

To byly tehdy velké peníze.

Samozřejmě, za dvacku se koupily tenisky. Ta hokejka stála tehdy dost peněz.

Četli jste si z Bible, když jsi byl malý?

Moji rodiče nebyli vzdělání, neuměli číst ani psát, byli ročník 1933. Když měli nastoupit do školy, tak je

zavřeli do koncentračního tábora v Leopoldově. Protože rodiče číst neuměli, tak nám z Bible četl pan farář, když jsme šli hned první svátek ráno v osm hodin na první mši.

Jak vzpomínali tví rodiče na Vánoce, pamatuješ si z toho ještě něco?

Samozřejmě, matka mi o tom hodně vyprávěla, otec taky. Oni byli hodně chudí. To se třeba na Štědrý den vůbec nejedlo maso. To se jedlo třeba až druhý den, jinak se jedla švestková nebo zelná polévka.

Jak to vidíš s dnešními romskými dětmi, jak ony prožívají Vánoce?

Romské děti prožívají samozřejmě romské Vánoce, hlavně Romové pořád dodržují tu tradici hojnosti jídla, i když už na stole není těch jídel dvanáct, neznaj bubajky a neznaj jiný jídla, co jsme znali my. Jedí jenom řízky, ryby, klobásu, salát a cukroví. Třeba my na východním Slovensku jsme cukroví neznali. U nás se peklo na Vánoce spousta druhů koláčů.

Já si říkám, jestli ty dnešní romské Vánoce nejsou víc americké než české? A možná, že i ty české Vánoce jsou teď víc americké než tradičně české?!

Něco na tom bude. Teď, když jsem rozdával dárky a chodil jsem venku, když ještě chodili čerti, rozdával jsem sušenky, žvýkačky a čokoládky dětem, aby z toho něco měly. A oni neřekly čert a Mikuláš nebo něco takového, říkají Santa Claus a podobně. Ale spousta dětí ještě mluví i romsky, říkají „avia obing“. Já sám ještě samozřejmě učím svoje děti romsky. Romský jazyk přece nemůže umřít, nemůžeme to dopustit.

Růžena Ďord'ová

Růžo, vzpomněla by sis, jak jsi v dětství prožívala Vánoce?

Bylo nás sedm dětí. Bydleli jsme ve Straškově, což byla vesnice pod Řípem. Nejdříve jsme my děti celý den nosily uhlí, dřevo a vodu ze studně na návsi, aby máma mohla vařit a chystat Vánoce. Máma přitáhla velikánský stromeček, na který jsme věšeli jablka, salóňky, což byly kousky uhlí obalené v pozlátku, sněhové pusinky. Máma dělala také domácí čokoládu a schovávala ji před námi dětmi na střechu, kam jsme nedosáhli.

Na Vánoce nesmělo na stole nic chybět. Slepíčí polévka byla z pravé slepice, kterou máma koupila, oškubala a uvařila. Salát připravovala do obrovského džberu, aby ho bylo dost pro všechny. Všechno ovoce, vařené jídlo a maso bylo na talířích na velkém stole, kolem kterého jsme si všichni sedli. Jeden talíř byl na stole navíc pro návštěvníka - a když nějaký přišel, přidal se další prázdný pro dalšího možného. Když to máma všechno připravila, sedla si mezi nás, pomodlila se a mohli jsme začít jíst. Příbory jsme neměli, jenom lžíce, kterými jsme jedli všechno. Od stolu se nesměl nikdo hnout, dokud máma neřekla. Dárky jsme nedostávali, nebyly na to peníze.

Když skončilo jídlo, všichni jsme se rozeběhli k mámě a všichni jsme jí děkovali za to, že nám udělala tak hezké Vánoce. A pak máma seděla a vyprávěla nám, jaké měla Vánoce, když byla malá. My jsme ji poslouchali, že by ani špendík nepropadl. Když byla máma malá, byla válka. Máma se narodila v 36. roce a za Slovenského národního povstání jí bylo devět let. V zimě byla v lese s partyzány a vařila tam čaj z jehličí. Jak byla malinká, tak jí dali na rameno žebráckou mošnu, ona chodila po vesnici a žebrala jídlo pro partyzány. Jindy jsme si sedli kolem kamen a zpívali jsme - slovenské písničky, které maminka milovala, ale třeba také písničku Rozvíjej se poupátko z Pyšné princezny. A když jsme skončili, sedli jsme si všichni k televizi a dívali se na pohádky. Televizi jsme už tenkrát měli...

A proč nikdy nevyprávíš o tátovi?

Ten mi umřel, když mi bylo půl roku, takže máma na nás byla sama.

A jak je to s Vánoce dnes?

Dneska? Chudí lidé jsou vděční za všechno - a ti bohatí si ničeho neváží. Vzít dneska ke stolu cizího člověka? To neexistuje, bojí se, že by měli méně jídla, nebo že by je okradl. Někdo dostane dárek pod stromeček a není s ním spokojený. My jsme dostali pusu od mámy a byli jsme šťastní.

A jak Vánoce prožíváš ty?

Dneska je prožívám sama a pracovně. Syn je v Anglii. Raději jsem v práci, než abych seděla a přemýšlela, co dělá právě kluk a jak se asi má...

František Lacko

Franto, vzpomněl by sis na svoje dětství, jak jsi slavil Vánoce před čtyřiceti lety?

To je už delší doba, ale myslím si, že naše oslavy Vánoc v rodině byly nad míru veliké, protože pocházím z osmi dětí, takže u nás bylo spoustu smíchu a spoustu radosti. Naši rodiče byli nevidomí, takže se snažili přizpůsobit tomu našemu způsobu žití, jaký jsme společně měli. U nás se prolínala romská kultura s tou nevidomou, která tam taky nějakým způsobem je.

Z tradic jsme drželi třeba překrajování jablek, rozlévali jsme olovo nebo chodili na návštěvy ke všem našim rodinným příslušníkům, k bratrancům, sestřenicím, do různých rodin.

Ty Vánoce byly u nás veliký.

Jak slavíš Vánoce dneska?

Dneska u rodiny moc nejsem, protože mám moc práce a jsem vytížený, taky vzdálenost od rodičů je větší než kdysi, ale snažíme se mít stromeček a i ty tradice dodržovat, s těmi základními věcmi co jsou.

Dříve jsme vzpomínali na mrtvé a dneska děláme to samé. Zapálím svíčku a vzpomínám na ty, co tu nejsou a myslím na širší rodinu, i když s ní nejsem. Také dáváme talíř navíc, když by náhodou přišla nějaká návštěva, což se u nás traduje pořád. Ostatně dneska Vánoce už skoro ani pořádně neslavím.

Iva Berková

Vzpomněla byste si, jak slavila Vaše rodina Vánoce, když jste byla ještě dítě?

Když jsme byli děti, tak nebyly takové možnosti jako dneska, to je jasné. Ale to důležité bylo. Jídlo bylo. Na dárky nebylo, Romové tehdy ani nevěděli, co to dárky jsou. Ale jídlo bylo a stromeček byl. Tenkrát, kdo pracoval, tak od ROH dostával zadarmo kolekce. A nás bylo sedm dětí a naše máma pracovala, tak jsme těch kolekcí dostávali sedm, kterými jsme pak zdobili stromeček.

Ale ostatní Romové balili kostky cukru do celofánu a dávali ho na stromeček - a také nějaká jablíčka a podobně.

Staří Romové vůbec neuměli dělat salát a kapra. Vařili to, co normálně uměli: brambory, maso a nějaké koláče. Všechno to bylo takové chudší.

Televize také nebyla, a tak staří lidé povídali historky. Když třeba bydlelo víc Romů v domě nebo v ghettech, kterých bylo spousta, tak se scházeli v jednom bytě. Tam se vyprávěly pohádky, příběhy, něco pravdivý, něco smyšlený, k tomu se popíjelo a my děti jsme to poslouchaly.

Byly to úplně jiné Vánoce než dneska.

Jak je slavíte dneska?

Dneska už jsme taková počestělí. Slavíme tak, jak všichni. Dětem se dávají dárky, místo vyprávění se koukají na televizi. To je škoda, že už to neexistuje.

Jediná tradice, která nám zůstala, je že se na Vánoce vaří pro naše mrtvé „bombaliky“. Jsou to takové kuličky z těsta, ty se posypou cukrem a mákem, dá se to do kastrůlku a na štědrý den se to dá za okno ven pro naše mrtvé. To dělají snad všichni Romové. To jediné se ještě dodržuje.

Květa Tůmová

Jak jste slavili Vánoce, když jste byli malí?

Chudě. Nebyly peníze. Dodržovaly se akorát různé tradice, které u nás byly zvykem. Také jsme loupali skořápky, jablko se rozkrojilo, jestli tam je hvězdička. Lili jsme olovo. Hlavně bylo hodně jídla. Dárky jsme neměli žádný.

A jak je to dneska?

Dneska už vnoučatům dárky dáváme. Akorát zůstala ta tradice s bubajkama, ta se stále drží.

(2015)